

Актуальні проблеми сучасної дошкільної та шкільної педагогіки: Збірник науково-методичних праць молодих дослідників / За редакцією О.О.Максимової, М.А.Федорової. Житомир: Поліграфічний центр ЖДУ, 2010. - С. 3- 5.

*Басюк Н.А.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільного виховання
та педагогічних інновацій ЖДУ ім. Івана Франка*

Психологічні основи уроків освітньої галузі «Людина і світ» у початковій школі

Зміст освітньої галузі «Людина і світ» у початковій школі реалізується навчальним курсом «Я і Україна», який розрахований для вивчення з першого по четвертий клас. У зв'язку з цим необхідним є врахування психологічних особливостей зростаючої особистості молодшого школяра, які визначають підходи до вибору методики роботи. Особистісна спрямованість змісту уроків вимагає від учителя такту, уваги до кожної дитини, її думок і переживань.

Молодший шкільний вік розглядається вченими як унікальний, що містить у собі великі потенційні можливості для різнобічного розвитку особистості. У цей віковий період закладаються основи моральності, громадянськості, патріотизму, екологічної, естетичної вихованості і т.д. Крім того, формується цілий комплекс індивідуальних особливостей, що в подальшому визначає можливість активності, ініціативності, відповідальності особистості.

Психологи називають цей віковий етап найсприятливішим для засвоєння моральних норм і правил моральної поведінки. Саме в молодшому шкільному віці закладається фундамент моральності в особистості. Відсутність системи знань, незначний життєвий досвід, підвищена емоційність, вразливість роблять дітей надзвичайно чутливими до слова педагога, що забезпечує ефективне засвоєння знань і є передумовою правильних поведінкових дій.

Період молодшого шкільного віку вважають періодом народження соціального «Я». У дитини формується «внутрішня позиція», яка виступає важливим компонентом соціальних утворень зростаючої людини. Провідною діяльністю стає навчання, яке приходить на зміну грі. З приходом до школи у дитини з'являється нова соціальна роль – вона стає школярем, приступає до систематичного учіння, що вносить серйозні і важливі зміни в її життя і особливо в духовно-емоційну сферу. Нова соціальна позиція включає дитину, яка раніше була захищена сім'єю, в різнопланові міжособистісні стосунки та спілкування (дитина-дорослі, дитина-діти, дитина-вчитель). Шкільний курс «Я і Україна» полегшує поступове входження молодшого школяра у складний світ соціальних стосунків.

Відбувається переоцінка цінностей. Те, що було вагомим раніше, відтепер стає другорядним. Колишні інтереси, мотиви позбавляються своєї

спонукальної сили, їх місце заступають нові. Все, що стосується учбової діяльності, стає цінним, натомість все, пов'язане з грою – менш важливим. Маленький школяр захоплено грає і довго ще гратиме, проте гра перестає бути головним змістом його життя. Навчальні завдання більше, ніж ігрові, потребують усвідомлення мети, планування порядку виконання дій, контролю за їх правильністю. Все це вимагає певних зусиль, які винагороджуються позитивною оцінкою дорослих і переживанням відповідних позитивних емоцій. Так дитина зазнає надзвичайно цінного почуття, яке можна назвати „смак перемоги” і яке поступово стає потребою розв'язувати дедалі складніші завдання, насолоджуючись подоланням труднощів. Вона виростає у власних очах, набуває впевненості, а опосередковані мотиви навчання збагачуються дуже цінним мотивом – задоволення від самого процесу праці.

У роботі з молодшими школярами вчителеві слід звернути увагу на:

- довільність психічних процесів (вміння дитини керуватись не тільки тими цілями, які ставить дорослий, а й самостійно ставити цілі своєї діяльності, домагатися їх досягнення і контролювати свою поведінку), внутрішній план дій і рефлексію (узагальнення дитиною власних переживань; дитина виступає регулятором власної поведінки у взаємостосунках з іншими людьми; розвивається внутрішній контроль, дія якого призводить інколи до емоційного дискомфорту, незадоволення собою, якщо порушуються перевірені власним досвідом правила суспільного життя);

- інтелектуалізацію життя дітей (можливість керування не тільки своїми почуттями, а й розумом під час оцінки життєвих ситуацій, власного внутрішнього життя);

- те, що для першо- та другокласників учитель залишається центральною фігурою, арбітром, авторитетом. Лише в 3-4 класах самооцінка почне переважати оцінку вчителя.

Формуються моральні мотиви поведінки; розвивається здатність співпереживати, співчувати, а отже, і співдіяти з дорослими та однолітками. Вхідження молодшого школяра в розгалужену систему соціальних взаємовідносин створює його індивідуальний світ.

Головним новоутворенням навчальної діяльності є формування теоретичного мислення дитини. Це відкриває сприятливі можливості для формування першооснов багатьох моральних понять: гуманність, людяність, милосердя, чуйність і т. д. Розкриття цих понять і їх практичне формування передбачено курсом «Я і Україна». Труднощі у практиці формування поведінкових умінь і навичок пов'язані з розбіжностями між правильними моральними знаннями і реальною поведінкою. Причина такого явища в тому, що моральні знання у дітей засвоюються формально, без їх емоційного відображення, без достатнього вміння примінити в конкретній ситуації. Це пояснюється віковою особливістю дитини, яка ще тільки вчиться орієнтуватися в розмаїтті життєвих ситуацій, вчиться співставляти власні уявлення з реальними вчинками і конкретною поведінкою. У процесі виховання і самовиховання моральні вимоги суспільства, які спочатку сприймалися школярем як зовнішні фактори, переносяться у внутрішній план, в совість, в переконання, в особисті вимоги. Уроки «Я і Україна»

допомагають вирішити цю проблему. На уроках діти шляхом участі у тренінгових вправах, етюдах, інсценізаціях набувають достатнього практичного досвіду, втілюють наявні теоретичні знання у власні поведінкові акти, готують себе до зустрічі з реальною ситуацією. Завдання вчителя полягає в тому, щоб показати школярам практичну значущість моральних знань, умінь і навичок у щоденному житті. Головне – створювати на уроках «Я і Україна» ситуації, в яких вони відчують потребу в тих або інших знаннях. Важливо, щоб школярі усвідомлювали, для чого це потрібно, яке це має значення для їх вихованості. Це дозволить просуватися від елементарних навичок поведінки до вищого рівня, що потребує самостійності у прийнятті рішення і морального вибору, вироблення здатності дитини не лише зважати на свої власні мотиви і дії, а й враховувати групові і колективні інтереси.

У віці семи-одинадцяти років дитина починає усвідомлювати та переживати свою індивідуальність, унікальність, відмінність від інших, прагне утвердити себе серед однолітків та дорослих. Самопізнання особистості відбувається через порівняння себе з іншими, самооцінку. Ці та інші базові дитячі потреби враховані у змісті курсу «Я і Україна», при виборі методів і форм навчання. Ще одна особливість молодшого шкільного віку – перевага емоцій у стосунках з іншими. Обираючи методику проведення уроку, педагог використовує яскраві образи, цікаві дітям форми (ігри, драматизації, змагання та ін.), мистецтво, музику, живопис. У цей період діти не завжди усвідомлюють сутність морального явища, але вони оцінюють його на емоційному рівні.

До третього класу у дітей з'являється помітно виражена потреба у дружніх контактах. Курс «Я і Україна» включає достатньо матеріалу, на основі якого будуються бесіди про дружбу і товаришування, ігри, колективні форми роботи. Важливою є активність дитини, її участь в обговоренні.

Таким чином, у курсі «Я і Україна» особлива увага приділяється психологічним основам методики роботи з учнями. Підґрунтям для цього слугує специфіка уроків:

- особистісна спрямованість: норми, вимоги сприймаються не тільки на рівні значень, але й на рівні особистісних смислів;
- побудова уроків відповідно до вікових особливостей дітей: наочно-образне мислення, потреба в активності, що проявляється у різноманітній практичній діяльності та ін.;
- діяльнісний підхід: використання тренінгових вправ, ситуацій, організація практичної діяльності (проектна, пошукова).

Список використаної літератури

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності //Шляхи освіти. - 2000. - № 3. – С. 7-13.